مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

څېړنوال دکتور عبدالغفور لېوال ۲۰۲۶/۱۱/۱۵

تخيل:

د ژبې، اسطورو، فيلوسوفي، هنر او پوهې ترمنځ

د خيال، تخيل او تخييل په اړه ګڼ بحثونه شوي، خيال د ناريښتينو ښکارندو ذهني انځور دی، چې د تخيل په مرسته مانا مومي او هرکله چې يو تخيل بل وګړي ته ورلېږدي او د قراردادي نښو په وسيله يې هغه هم په ذهن کې انځورولای شي، د خيال و تخيل دغه لېږد ته تخييل ويل کيږي.

لاتراوسه فکر کيږي، چې دا دري سره پراوونه د انسان ځانګړنه ده. د ژويو او ان بوټو يوه پرمختللي عصب پېژانده (نيورولوژيکه Neurological) څېړنه ښايي دا وومومي، چې هغوی هم خيال لرلای شي، که نه؟

د تخيل په اړه مو د ګنو پېژندونو له منځه يو دا هم لوستی يا اورېدلی، چې: « تخيل د هغو ځيزونو يا فکرونو Ideas تصور دی، چې زمور په چاپېريال کې نه‌شته، ځينې خو تر دې هم وړاندې تللي او وايي: تخيل په ذهن کې د هغو ځيزونو انځورول دي، چې بهرنی وجود نه‌لري.»

کيسه له همدې ساده پېژند څخه راجوړه ده. مهمه پوښتنه دا ده، چې زمور په ذهن کې داسې څه انځوريږي، چې بهرنی وجود نه‌لري؟ يا يې مور د لومړني وجود په اړه پوهه نه‌لرو؟ يا مو يې نوم اورېدلی نه‌دی؟

اپلاتون ښايي خپله د مُثل نظريه له همدې پوښتنې رامنځته کړه، هغه وايي: د هستي هر توک يو لومړنی قالب لري، دغه قالب لومړني هستوونکي جوړ کړی دی. په ټوله هستی کې هيڅه داسې نه‌شته، چې د لومړني هستوونکي له قالبونو دې بهر وي. برکلي Berkeley ويل: لومړني قالبونه د ځيزونو تصورات دي، چې د ځښتن په تفکر کې د هغوی تر خلقت وړاندې لا موجود وو/ دي.

هغه څه، چې زمور په چاپېريال کې نه‌شته يا بهرنی وجود نه‌لري، خامخا نوم هم نه‌لري، چې نوم نه‌لري مانا و مفهوم نه‌لري، هر هغه څه چې مانا و مفهوم/ ژبنی هويت (نوم) او لومړنی مُثلي قالب نه‌لري هيڅکله انساني خيال ته لار موندلای نه‌شي.

د ټولې هستي توکي د زېرېلګو (Archetypes) په بڼه داسې د ټول بشريت په ګډه تاريخي ناخوداګاه کې زېرمه دي، لکه د رغېدلي ځيرکتيا لوګارېتميک کوډونه.

نو:

تخيل د هستی د هغو توکونو د ناريښتيني يوځای‌کېدو تصور دی، چې شته.

دا تخيل وګڼئ، چې ځوک ووايي: « ستا د سترګو په وحشي اسونو الوځم اسمان ته» ښکلی تخيل دی. د سترګو وحشي اسونه ريښتيني نه‌دي، بلکې يو شاعرانه ترکيبي انځور دی. اس الوتلای نه‌شي، خو تخييل يې کېدلای شي، اسمان ته ورسېدل هم ناريښتيني دي، خو تخيل يې شونی دی. د پېژند دا برخه سمه ده، چې « د سترګو وحشي اسونه» او «پر هغو اسمان ته الوتل» زمور په چاپېريال کې عيني وجود نه‌لري. خو د دغه پراخ تخيل توکي ټول شته.

«سترګي»، «اسونه»، « الوتل»، «اسمان»، «مخاطب = معشوقه» او «شاعر» ټول پېژنو، نومونه يې په ژبه کې مانا ښندي او مور يې له لومړنی مُثلي هستی او قالبونو سره اشنا يو.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارئ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

دلته نو د خپل بحث منځنۍ او اصلي پوښتنې ته رارسېږو:

«ایا انسان داسې څه تخیل کولای شي، چې هیڅ بهرنی مجرد وجود ونه‌لري؟ مانا مُثلي قالب یې نه‌وي، په ژبه کې هیڅ نوم مانا ورونه‌ښلای شي. په مجرده بڼه د یوه «څیز» په توګه هیڅ نه وی هست شوی؟»

له یوه بله اړخه:

د اسطورو په اړه یوه مهمه تیوري دا ده، چې د اسطورو زېږدا لا هم روانه ده. اسطوري د انسان همزولې دي او د انسان تر روستې پایښت پورې به رامنځته کیږي. اوسمهال په زېرنده اسطورو کې له زمکې بهر له نورو ستوریو څخه د راغلیو ژوندیو موجوداتو یا په نورو ستوریو کې د ژوند او ژوندیو شتون دی. دا اسطوري دومره مهمې دي، چې هم د ناسا په علمي بحثونو کې شته او هم د زړې انا په خیالي داستانونو کې.

له زمکې بهر د ژوندیو موجوداتو شتون نه څوک منلای شي او نه یې ردولای. خو میلیونونه انسانان پرې فکر کوي، ایا تر مور پرته نور مخلوقات هم شته؟

په دې اړه پریمانه لیکل شوي، فیلم شوي یا انیمېشن شوي متنونه شته. Extraterrestrial life یا تر زمکې بهر ژوند هم علمي بحث دی، هم فیلوسوفیک، هم اساطیري Mythological، هم هنري و ژبنی. چا لاتراوسه لیدلي نه‌دي، یا ښه به وي ووایم شتون یې تجربه شوی نه‌دی، خو ګورو چې په ژبه کې نوم ورته شته او مور پرې خبرې کوو. په زړه پورې دا ده، چې ټول هغه لیکلي، فیلم شوي، ګرافیک شوي او تصور شوي موجودات داسې تخیل شوي، چې قالبي هستي یې د زمکې د هغو موجوداتو کاپي ده، چې مور یې پېژنو. لاسونه او پښې لري، سترګې، خوله او سر و تنه. ښایي تنه یې لنډه یا اوږده وي، پوزه یې غټه یا کوشنۍ وي، سترګې یې بل ډول، خوله یې لویه، پوټکی یې رون او سر یې چخپیت، خو مور بل څه تصور کولای نه شو.

ولې باید هرومرو تر زمکې بهر موجودات زمور په شان وي؟

ایا تخیل کولای شو، چې له زمکې بهر دي یو موجود وي، خو سترګې دي ونه‌لري، غوږونه، پوزه، خوله، لاس و پښې دي ونه‌لري، خو لیدل، اورېدل، تلل و خوځېدل دي وکړلای شي؟ هغه څنګه؟ په څه؟

یا (لیدل، اورېدل، پوهېدل) دي ونه‌لري، بلکې بل ډول موجودات دي وي؟ داسې تصور کړلای نه شو، ځکه مور نه پوهېږو څه وایو؟ ژبه مرسته نه راسره کوي. ولې؟ ځکه په ژبه کې داسې مفهوم نه‌ورته لرو.

هغه څه چې باید تخیل یې کړو، نه‌ورته نوم لرو، نه مفهوم، نه هم د مُثلي قالب هستي، ځکه یې خیال او تخیل هم نه شته.

اورېدلې مو دي، چې د ساینس لومړنۍ تجربې په لومړي سر کې فرضیې وې او تر فرضیو مخکې تخیل و. انسانانو تخیل کاوه چې الوځي، دا تخیل یې په هیله بدل شو، هڅه یې وکړه او د الوتلو فرضیه یې رامنځته کړه، بیا یې له پوهې (ساینس) څخه مرسته وغوښته، الوتکه او د الوتلو نور وسایل یې جوړ کړل. په دې ټول بهیر کې الوتونکي مرغان د زړېښلګې یا مُثلي قالب په توګه ورسره و. الوتکه د مرغه کاپي ده، هماغسې چې مرغه د خپل لومړني مُثلي قالب کاپي دی.

که انسان (سترګه) نه پېژندلی، د کامرې او عکس اخیستلو تخیل یې هیڅکله په علمي فرضیه او بیا ساینسي واقعیت بدلولای نه شو.

په زړو اسطور کې لولو، چې بابلي، مصري، هیندي، یوناني او رومي خدایګوتو د انسانانو بڼې درلودې، ځکه هغه مهال چې انسانانو خپل دغه خدایان د خپل تخیل په مرسته راپنځول یوازې یې انسان پېژاند، بل څه یې تخیل کولای نه شو. خدایګوتو د انسانانو بڼې لرلې، خو پیاوړي او فوق‌العاده وو. بابلي/ اشوري شمش، مصري امون، هیندي دیائوس یا دەئوس، یوناني زیئوس، رومي ژوپیټر، هیندي ګنیش او کریشنا او نور یا د انسان په بڼه و، یا نیمه انسان او یا د ژوي په بڼه. پان (په یونانيΠάν) د اوزې پښې لرلې، ګنیش د پیل په بڼه و او ابوالهول Sphinx د زمري جسم او د انسان سر درلود.

هیڅ ولس داسې خدایګوتی (رب‌النوع) تخیل نه کړلای شو، چې تجسم یې د هغه په ګډه ناخوداګاه یا د زړېښلګو په زېرمه کې نه‌وي. یا داسې څه وي، چې زړېښلګه Archetype یې له مور سره نه‌وي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

په رياضياتو او فيزيک کې (لايتناهي) مفهوم تر هغې پولې روسته راپيليږي، چې د انسان تخيل نور نه‌شي وررسېدلی. انسان د پراخه کاياناتو يوه برخه په سترګو وينې، تر هغه روسته يې د تکنولوژي په مرسته ليدلای شي، د تکنولوژي تر لاسرسي بهر يې د علمي مشاهداتو په بڼه پېژني، تر دې هم هاخوا يې د تخيل په توګه تصور کوي، خو چې له تخيل څخه يې هم بهر شي، هغه بيا لايتناهی بولي. لايتناهي يعنې: زه هم نور پرې پوهېدلای نه شم.

څو ورځې وړاندې مې د گازي ستوري (مشتري) په اړه يو علمي راپور وکوت. مشتري د شمسي نظام لوی ستوری دی، چې لويه برخه يې له گازونو جوړه ده، مشتري ناکام ستوری بولي، ځکه د گازونو يو غونډاری دی او بشپړ جامد شوی ستوری نه‌دی. په راپور کې راغلي و، چې د مشتري هسته د اوبلنو، جامدو او گازي ټوټو يوه مجموعه ده، مور نه پوهيږو، چې دې ته څه نوم ورکړو؟ ځکه نه بشپړ گاز، نه بشپړ جامد، نه بشپړ اوبلن (مايع) څه دي، دا چې څه دي سخته ده، چې ځواب ورکړو.

انساني پوهه به يومهال د مشتري هسته وپېژندلای شي، که نه؟ خدای خبر دی. خو هغه څه چې ما ته په زړه پورې و دا دی، چې ان ساينسي تخيل هم مرسته کړلای نه‌شي، چې د انسان په گډه ناخوداگاهي زېرمه کې داسې نوم او مفهوم ومومندلای شي، چې په زړېبلګو يا مُثلي قالبونو کې يې بېلګه نه‌وي.

زمور د تخيل کړۍ (دايره) هماغومره ده، چې مور فکر کوو، فکر مو هماغومره دی، چې مور له دې کاياناتو څخه د پېژند هڅه کړې ده. حقيقت زمور تر فکر و تخيل ډېر لوی او پراخ دی. خپل فکر او تخيل ته اجازه ورکړئ، چې پراخ شي او تر هغو بريدونو هم واوړي، چې تاسو ته يې ټاکلي دي. د تخيل او تفکر له لرې لرې تللو څخه مه ويريږئ. پراخ تفکر او لرې تللی تخيل کفر نه‌دی، بلکې ستاسو د لوی معرفت لپاره لار هواروي.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ